

De snuitkever *Lixus filiformis* nieuw voor Nederland (Coleoptera: Curculionidae)

Oscar Vorst
Barend van Maanen

TREFWOORDEN

Areaaluitbreiding, faunistiek, herkenning

Entomologische Berichten 81 (6): 252-255

In 2020 werd de opvallende snuitkever *Lixus filiformis* op twee plekken in het zuidelijke Maasdal verzameld, nabij Roermond en Itteren. Hier bespreken we in het kort de herkenning, biologie en verspreiding van deze zevende Nederlandse *Lixus*-soort. Deze zuidelijke soort heeft zich klaarblijkelijk recent in ons land gevestigd, daarbij mogelijk profiterend van de extensief begraasde natuurontwikkelingsgebieden die afgelopen jaren in het Maasdal zijn verschenen alsook van het warmer wordende weer.

Inleiding

Op 27 mei 2020 werd tijdens een bezoek aan de Grootte Stadsweide te Roermond een aantal exemplaren van een op het eerste gezicht onbekende *Lixus*-soort verzameld. Na raadpleging van de literatuur bleek het om de nog niet eerder van ons land gemelde *Lixus filiformis* (Fabricius, 1781) te gaan. De Grootte Stadsweide is een natuurterrein in de uiterwaarden van de Maas direct ten noorden van Roermond. Het terreingedeelte waar *L. filiformis* werd verzameld bestaat uit een door Galloway-runderen begraasde ruigte met verspreide opslag van doornstruiken (figuur 1). We noteerden er onder meer de volgende plantensoorten: kruldistel *Carduus crispus*, speerdistel *Cirsium vulgare*, kruisdistel *Eryngium campestre*, knoepkruid *Centaurea jacea*, smalle weegbree *Plantago lanceolata*, veldsalie *Salvia pratensis*, wilde reseda *Reseda lutea*, herderstasje *Capsella bursa-pastoris*, margriet *Leucanthemum vulgare*, grote brandnetel *Urtica dioica* en braam *Rubus*. Er werden in totaal elf exemplaren verzameld door het afkloppen van de hogere kruiden, waarbij de meeste exemplaren waarschijnlijk van kruldistel kwamen. Op 9 juni 2020 werd aanvullend nog één exemplaar van *L. filiformis* verzameld langs de Grensmaas bij Itteren. Het betrof een bloemrijke ruigte, met onder meer kruldistel, speerdistel, akkerdistel *Cirsium arvense*, klaproos *Papaver*, koolzaad *Brassica napus*, biggenkruid *Hypochaeris radicata* en fijnstraal *Erigeron*. De vegetatie werd gesleept en geklopt. Het materiaal werd opgenomen in de collecties van de auteurs en van Naturalis Biodiversity Center (Leiden).

Tot nu toe zijn er uit Nederland zes soorten van het genus *Lixus* gemeld: *Lixus angustus* (Herbst, 1795), *L. bardanae* (Fabricius, 1787), *L. iridis* Olivier, 1807, *L. paraplecticus* (Linnaeus, 1758), *L. pulverulentus* (Scopoli, 1763) en *L. vilis* (Rossi, 1790) (Heijerman 2010). Opmerkelijk genoeg vermeldt de Palaearctische snuitkevercatalogus van Alonso-Zarazaga et al. (2017) *L. filiformis* ook voor ons land. In totaal worden in deze publicatie echter slechts twee Nederlandse *Lixus*-soorten genoemd, reden om deze bron als onbetrouwbaar te schuiven.

Lixus is een omvangrijk geslacht, dat vooral in zuidelijker streken voor komt. Zo zijn er uit Frankrijk 34 soorten bekend

(Pelletier 2014) en uit Duitsland achttien (Köhler & Klausnitzer 1998), terwijl Fennoscandië er slechts drie telt (Silverberg 2004). *Lixus filiformis* behoort, als enige Nederlandse soort, tot het subgenus *Epimeces* (Alonso-Zarazaga et al. 2017). Voorheen, bijvoorbeeld in het standaardwerk Die Käfer Mitteleuropas (Lohse 1983), werd de soort *L. elongatus* (Goeze, 1777) genoemd en in het subgenus *Lixochelus* geplaatst. *Curculio elongatus* Goeze, 1777 is echter een primair junior homoniem van *C. elongatus* Fabricius, 1775 en derhalve niet beschikbaar. De naam *Lixochelus* is een jonger synoniem van *Epimeces* en was ten onrechte in gebruik als geldige naam voor dit subgenus.

1. De begraasde ruigte van de Grootte Stadsweide nabij Roermond (Limburg), gelegen in de uiterwaarden van de Maas, woonstee van *Lixus filiformis*. Foto: O. Vorst.

1. The rough pasture at nature reserve Grootte Stadsweide near Roermond (province of Limburg), situated in the winter bed of the river Meuse, home to *Lixus filiformis*.

2. Een exemplaar van *Lixus filiformis*, verzameld in de uiterwaarden bij Genooi, Venlo (Limburg), 7.vii.2021: (a) dorsaal aanzicht, (b) lateraal aanzicht en (c) frontolateraal aanzicht. Foto's: Th. Heijerman

2. A specimen of *Lixus filiformis*, collected at the Meuse floodplains near Genooi, Venlo (province of Limburg), 7.vii.2021: (a) dorsal aspect, (b) lateral aspect and (c) frontolateral aspect.

Herkenning

De vertegenwoordigers van dit genus zijn relatief grote snuitkevers met een opvallend langwerpige lichaamsbouw. *Lixus filiformis* is met een lichaamslengte onder de 10 mm een kleinere soort. De dekschilden zijn aan het uiteinde afgerond, niet in een punt uitgetrokken zoals bij *L. paraplecticus* en *L. iridis* het geval is. *Lixus filiformis* (figuur 2) wijkt op drie punten duidelijk af van de andere Nederlandse soorten. (1) De schacht van de voelsprietten is kort, ongeveer even lang als de breedte van de snuit en hooguit even lang als de twee volgende antenneleden. De andere soorten hebben een duidelijk langere schacht. (2) De sculptuur van het halsschild bestaat uit een regelmatige dichte puntering waardoor het halsschild bij een lage vergroting enigszins dof oogt. *Lixus filiformis* is de enige Nederlandse soort met een dergelijke halsschildsculptuur, bij de andere soorten heeft het halsschild een meer onregelmatige sculptuur bestaande uit een zogenaamde 'dubbele' puntering: grote (onregelmatige) punten met daartussen duidelijk kleinere punten. (3) Daarnaast heeft het halsschild aan weerszijden van het midden een lengteband van gele beharing.

De soort kan op naam gebracht worden met de bekende tabellen: Dieckmann 1983, Hoffmann 1955 (aanvullingen in Tempère & Péricart 1989) en Lohse 1983 (telkens als *L. elongatus*). De Franse internetsleutel van Compte (2015) is voorzien van vele fraaie habitusfoto's.

Dieckmann (1983) noemt *Lixus filiformis* een zeer variabele

soort of een complex van zeer gelijkende soorten. Als lichaamslengte geeft hij een opvallend ruime marge op van 4,0 tot 9,5 mm. De Nederlandse exemplaren meten tussen de 7,8 en 9,7 mm. De verschillen met de nauw verwante *L. cardui* Olivier, 1807 zijn daarnaast klein, wat het onderscheid tussen de twee lastig maakt (Dieckmann 1983). Het voorkomen van deze laatste, meer zuidelijke soort (Köhler & Klausnitzer 1998, Pelletier 2014) bij ons is onwaarschijnlijk.

Biologie

Lixus filiformis ontwikkelt zich in diverse soorten distels, alwaar de larven in de stengels boren. Dieckmann (1983) noemt knikkende distel *Carduus nutans*, kruldistel, *C. pycnocephalus*, akkerdistel, speerdistel (als *C. lanceolatum*) en Mariadistel *Silybum marianum* als waardplanten. Van deze distelsoorten waren in ieder geval kruldistel en speerdistel op de Nederlandse vindplaats aanwezig en deze planten zijn ook intensief afgeklopt. De ontwikkeling van de soort werd uitgebreid onderzocht op knikkende distel in Italië (Mellini 1951). De eieren worden daar in juni en juli op bladstelen, stengel of wortelhals afgezet in een boorgat dat met plantendelen wordt afgesloten. Na vier tot acht dagen komen de larven uit die zich in de stengel verspreiden en vreten van het merg. In augustus vindt de verpopping plaats in een verticale poppenwieg in het onderste gedeelte van de stengel. Na twaalf tot zestien dagen kruipen de volwassen

3. *Lixus filiformis* in de Millingerwaard (Gelderland), 3.vi.2021. Foto: D. Cerff

3. *Lixus filiformis* at the Millingerwaard (province of Gelderland), 3.vi.2021.

kevers uit, die dan overwinteren in de stengel om pas volgend voorjaar in mei tevoorschijn te komen om zich te voeden met de verse scheuten van de waardplant. Meer details over de biologie zijn te vinden in Mellini (1951) en Gültekin (2004, 2007). Mellini (1951) beeldt de larven af, net als Nikulina & Gültekin (2011).

In Duitsland wordt de biotoop gevormd door diverse soorten xerotherme terreinen, zoals steppeheiden, steenstorthopen en droge wegbermen, braaklanden en ruderaal terreinen (Koch 1992, Rheinheimer & Hassler 2010). De omstandigheden op de vindplaatsen bij Roermond en Itteren lijken hier wel mee in overeenstemming: het betreft droge, ruderaal terreinen in een relatief warm deel van het land. De term xerotherm lijkt wel minder van toepassing als men bedenkt dat de uiterwaarden van de Maas 's winters regelmatig gedurende enige tijd (deels) onder water staan.

Areaal

Lixus filiformis is een wijdverbreide soort die in vrijwel alle Zuid- en Midden-Europese landen te vinden is (Alonso-Zarazaga *et al.* 2017). In het noorden van Europa ontbreekt hij echter, zo zijn er

geen meldingen uit Denemarken, Fennoscandië of de Baltische staten (Silfverberg 2004), ook van de Britse Eilanden is de soort niet bekend (Duff 2018). Uit België is hij slechts bekend van de Waalse provincies Luxemburg en Henegouwen (Delbol 2020). Van de drie aan ons land grenzende Duitse deelgebieden zijn er meldingen voor Noordrhein en het Weser-Ems-Gebiet, in Westfalen ontbreekt hij (Bleich *et al.* 2021, Köhler & Klausnitzer 1998).

Conclusie

Het lijkt onwaarschijnlijk dat deze relatief opvallende snuitkever lange tijd over het hoofd is gezien. In de collectie van Naturalis bevindt zich geen Nederlands materiaal van de soort en ook een oproep in de Sektie Everts Info voor aanvullende waarnemingen leverde niets op. Ook op de website Waarneming.nl zijn nog geen foto's van deze soort opgedoken (raadpleegdatum 4 juni 2021). Dit alles duidt erop dat de recente ontdekking van *Lixus filiformis* in Limburg het gevolg is van een areaaluitbreiding vanuit aangrenzende gebieden. De aanwezigheid van meerdere exemplaren in de Groote Stadswede suggereert dat de soort zich lokaal voortplant en al meerdere jaren in het terrein aanwezig is. De tweede vondst bij Itteren doet verwachten dat de soort toch al wijder verbreid is in het Limburgse Maasdal. De recente vestiging van deze warmteminnende soort zal wellicht samenhangen met het warmer worden van ons weer. Daarnaast bieden de extensief begraasde natuurterreinen die de afgelopen jaren in de uiterwaarden van de rivieren zijn verschenen een geschikte biotoop door de permanente aanwezigheid van diverse distelsoorten die deze soort als waardplant dienen.

Naschrift

Na voltooiing van het manuscript bereikten ons in reactie op de oproep in de Sektie Everts Info alsnog een aantal vondsten voor het seizoen 2021. Van twee van deze vondsten zijn hier foto's opgenomen. In de Millingerwaard (Gelderland), de enige locatie buiten Limburg, fotografeerde Dietrich Cerff op 3 juni 2021 een exemplaar (figuur 3) dat door Christoph Benisch (Kerbtier.de) als *L. filiformis* werd herkend. In de uiterwaarden bij Genooi nabij Venlo (Limburg) verzamelde Theodoor Heijerman de soort op 7 juli 2021 (figuur 2).

Dankwoord

Graag bedanken we Dietrich Cerff en Theodoor Heijerman voor het vervaardigen en beschikbaar stellen van de foto's.

Literatuur

- Alonso-Zarazaga MA, Barrios H, Borovec R, Bouchard P, Caldara R, Colonnelli E, Gültekin L, Hlaváč P, Korotyaev B, Lyal CHC, Machado A, Meregalli M, Pierotti H, Ren L, Sánchez-Ruiz M, Sforzi A, Silfverberg H, Skuhrovec J, Trýzna M, Velázquez de Castro AJ & Yunakov NN 2017. Cooperative catalogue of palaeartic Coleoptera Curculionoidea. Monografías Electrónicas S.E.A. 8.
- Bleich O, Gürlich S & Köhler F 2021. Verzeichnis und Verbreitungsatlas der Käfer Deutschlands. Beschikbaar op: <http://www.colkat.de> [geraadpleegd 6 april 2021].
- Compte J-C 2015. *Lixus* de France. Beschikbaar op: <http://lixusdefrance.blogspot.com> [geraadpleegd 5 april 2021].
- Delbol M 2020. Catalogue des Curculionoidea de Belgique. Beschikbaar op: www.curculionidae.be [geraadpleegd 6 april 2021]
- Dieckmann L 1983. Beiträge zur Insektenfauna der DDR: Coleoptera - Curculionidae (Tanymericinae, Leptopiinae, Cleoninae, Tanyrhynchinae, Cossoninae, Raymondionyminae, Bagoinae, Tanysphyrinae). Beiträge zur Entomologie 33: 257-381.
- Duff AG (ed) 2018. Checklist of beetles of the British Isles. Third edition. Pemberley Books.
- Gültekin L 2004. Weevils associated with musk thistle (*Carduus nutans* L.) and biology of *Lixus filiformis* (Fabricius) (Coleoptera: Curculionidae) in Northeastern Turkey. Journal of the Entomological Research Society 6(3): 1-8.
- Gültekin L 2007. Oviposition niches and behavior of the genus *Lixus* Fabricius (Coleoptera: Curculionidae, Lixinae). Entomologica Fennica 18: 74-81.
- Heijerman Th 2010. Curculionidae - snuitkevers (excl. Scolytinae, Platypodinae). In: Catalogus van de Nederlandse kevers (Vorst O red): 164-179. Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11.
- Hoffmann A 1955. Coléoptères Curculionides (Deuxième partie). Faune de France 59. Lechevalier.
- Koch K 1992. Die Käfer Mitteleuropas. Ökologie. Band 3. Goecke & Evers.
- Köhler F & Klausnitzer B (Hrsg.) 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. Entomologische Nachrichten und Berichte, Beiheft 4.
- Lohse GA 1983. Unterfamilie Cleoninae. In: Die Käfer Mitteleuropas. Band 11. (Freude H, Harde KW & Lohse GA Hrsg.): 7-29. Goecke & Evers.
- Mellini E 1951. Insetti del *Carduus nutans* L. I. *Lixus elongatus* Goeze (Coleoptera, Curculionidae). Bollettino dell'Istituto

di Entomologia della Università degli Studi di Bologna 18: 272-292.
Nikulina ON & Gültekin L 2011. Larval morphology of *Lixus cardui* Olivier and *Lixus filiformis* (Fabricius) (Coleoptera: Curculionidae): biological control agents for scotch and musk thistles. Australian Journal of Entomology 50: 253-257.
Pelletier J 2014. Sous-famille Lixinae Schoenherr, 1823. In: Catalogues des Coléoptères

de France (Tronquet M ed.): 715-721. Association Roussillonnaise d'Entomologie.
Rheinheimer J & Hassler M 2010. Die Rüsselkäfer Baden-Württembergs. Landesanstalt für Umwelt, Messungen und Naturschutz Baden-Württemberg.
Silfverberg H 2004. Ennumeratio nova Coleopterorum Fennoscandiae, Daniae et Baltiae. Sahlbergia 9: 1-111.
Tempère G & Péricart J 1989. Coléoptères

Curculionidae. Quatrième partie. Faune de France 74. Fédération Française des Sociétés de Sciences Naturelles.

Geaccepteerd: 6 september 2021

Summary

The weevil *Lixus filiformis* new to the Netherlands (Coleoptera: Curculionidae)

Lixus filiformis was encountered at two localities in the Meuse valley (province of Limburg) in 2020. Specimens were collected from curly plumeless thistle *Carduus crispus* by beating. In 2021 several additional records became known, again from flood plains or localities near to them. The species is clearly expanding its range from the south and currently known from the provinces of Limburg and Gelderland. It can be easily distinguished from the other Dutch *Lixus* species. Characters for its identification are presented.

Oscar Vorst
Utrecht
vorst@xs4all.nl

Barend van Maanen
Roermond